

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Ewa Zielińska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

W 2005 r., w Instytucie Historii PAN, uzyskałam tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie historii na podstawie rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Rzeczpospolita wobec zbliżenia rosyjsko-austriackiego na początku lat osiemdziesiątych XVIII w. Sprawy barona Karla Juliusa i biskupa Kajetana Sołtyka”, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Wojciecha Kriegseisena.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

Od 2005 r. do chwili obecnej jestem zatrudniona w Instytucie Historii PAN w Zakładzie Badań Źródłoznawczych i Edytorstwa na stanowisku adiunkta.

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Byłam inicjatorką podjęcia prac nad wydawaniem źródeł dyplomatycznych do dziejów panowania Stanisława Augusta. Wobec faktu całkowitej politycznej zależności Rzeczypospolitej od Rosji, za najważniejsze uznałam rozpoczęcie prac nad edycją korespondencji Stanisława Augusta z Augustynem Debolim, przedstawicielem dyplomatycznym króla i Rzeczypospolitej na rosyjskim dworze w latach 1774-1792. Korespondencja ta, obejmująca również listy kolejnych szefów królewskiego Gabinetu z Debolim, ma w badaniach nad politycznymi dziejami ostatniego panowania znaczenie pierwszorzędne. Znajduje się w niej pełne spektrum zagadnień, które determinowały wzajemne relacje Warszawy i Petersburga. Dotychczas ukazały się trzy tomy z planowanej serii, które przygotowałam wraz z dr Adamem Danilczykiem. Są to: *Korespondencja polityczna Stanisława Augusta. Augustyn Deboli. 1780*, Warszawa 2012, ss. 340; *Korespondencja polityczna Stanisława Augusta. Augustyn Deboli. 1781*, Warszawa 2015, ss. 458; *Korespondencja polityczna Stanisława Augusta. Augustyn Deboli. 1782*, Warszawa 2017, ss. 369. W najbliższym czasie planuję podjęcie prac nad kolejnymi tomami korespondencji, a także cofnięcie się do początków misji Debolego w Petersburgu, ponieważ moje badania, których nie

ogłosiłam drukiem, wskazują, że listy z lat 1775-1779, które Deboli skierował do Jacka Ogrodzkiego jako szefa królewskiego Gabinetu, po jego śmierci trafiła do archiwum Rady Nieustającej i jest opisana w inwentarzu Archiwum Królestwa Polskiego w AGAD jako korespondencja z Departamentem Spraw Cudzoziemskich, którego Ogrodzki był sekretarzem. Korespondencja ta, w dużej mierze prowadzona była w języku francuskim, wydana została bez tłumaczeń polskich, natomiast aparat naukowy jest w języku polskim.

Idąc tropem kontaktów Rzeczypospolitej z Rosją, brałam udział w opracowaniu jednego z najważniejszych źródeł do stosunków polsko-rosyjskich dla okresu drugiej połowy panowania Stanisława Augusta to jest „Entretiens du roi Stanislas-Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg”. Ten typ źródła wytwarzany w Gabinetcie Stanisława Augusta przez cały okres jego panowania, zachował się do dnia dzisiejszego w postaci minuty obejmującej lata 1773-1779. W wyniku kwerend archiwalnych wraz z dr Dorotą Dukwicz znalazłyśmy dwa wcześniej niezidentyfikowane oryginalne czystopisy „Entretiens” z lat 1777 i 1779, oraz fragment również czystopisu z I poł. 1781 r. Pozwoliło to uzupełnić naszą wiedzę o relacjach Stanisława Augusta z ambasadorem rosyjskim Stackelbergiem z końca roku 1779 oraz z okresu od stycznia do maja 1781 r. Jest to źródło o wielkim znaczeniu informacyjnym. Decyzje podejmowane w wyniku rozmów króla z rosyjskim ambasadorem, faktycznym współrządcą Rzeczypospolitej po I rozbiorze, to zapis wszystkich ich wzajemnych kontaktów, problemów pierwszo- i dalszorzędnych państwa polskiego. W rozmowach między polskim monarchą i rosyjskim dyplomatą odnotowano także kwestie dyskutowane przez obu z innymi politykami i zostały one uwzględnione w edycji. Na marginesie warto dodać, że prace, które prowadziłam z dr Dukwicz pozwoliły nam ustalić, że „Entretiens” nie były prywatnymi notatkami Stanisława Augusta, lecz dokumentem wytwarzanym w królewskim Gabinetcie, oraz, że ich sporządzaniem zajmowały się wyznaczone do tego celu osoby. „Entretiens” – źródło dotychczas rzadko wykorzystywane przez badaczy – pozwala wejrzeć w kulisy działań króla i rosyjskiego ambasadora. Ponieważ dotychczas rzecz nie była wydana drukiem w toku prac nad edycją pierwszego tomu „Entretiens” (*Entretiens du roi Stanislas Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1773-1775)*, Warszawa 2017, ss. 257) wypracowałyśmy specjalną metodę wydawniczą, która nie była dotąd

stosowana do źródeł dyplomatycznych z epoki. Pewną inspirację stanowiła edycja korespondencji Stanisława Augusta z Katarzyną II wydana przez prof. Zofię Zielińską, która każdy wydany list opatrzyła wyczerpującym komentarzem. Poszczególne zapisy, których pod jedną datą dzienną mogło się znajdować od jednego do ponad dwudziestu, opatrzyliśmy objaśnieniami i komentarzami, w których starałyśmy się nakreślić kontekst każdego zapisu z „Entretiens”. Komentarze oparte zostały nie tylko na literaturze i edycjach źródłowych, ale w dużym stopniu także na archiwaliach.

Opracowaną wraz z dr Dukwicz nowatorską metodę publikacji „Entretiens”, której efekt można określić jako „monografię edytorską”, wykorzystałam przy samodzielnym opracowaniu kolejnego tomu „Entretiens” z roku 1776 (*Entretiens du roi Stanislas Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1776)*, Warszawa 2020, ss. 232). Przypadający na rok 1776 r. sejm skonfederowany, jeden z ważniejszych dla panowania Stanisława Augusta, a także wydarzenia sejm ten poprzedzające, choć były obiektem zainteresowań historyków polskich, jak dotąd nie doczekały się monografii, stąd edycja „Entretiens” z 1776 r. w porównaniu z wcześniejszym tomem, została opatrzona bardziej rozbudowanymi komentarzami, jak również obszernym wstępem. W większości przypadków opracowanie komentarzy wymagało wyjścia poza dostępne opracowania i sięgnięcia po źródła. W obszernym wstępie, w oparciu o źródła rosyjskie (korespondencję O.M. Stackelberga z Nikitą Iwanowiczem Paninem, szefem rosyjskiej dyplomacji, przechowywaną w moskiewskim archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rosji) oraz korzystając z dorobku Jerzego Michalskiego, przedstawiłam ówczesne priorytety rosyjskiej polityki wobec Rzeczypospolitej. W toku moich badań okazało się, że – wbrew panującej dotychczas opinii historyków – Katarzyna II nie wydała zgody na skonfederowanie sejmu w 1776 r. po to, aby dokończyć reformę Rady Nieustającej. Z perspektywy Petersburga celem sejmu była ratyfikacja konwencji granicznych zawartych przez Rzeczpospolitą z państwami rozbiorowymi, co było ostatnim prawnym wymogiem kończącym pierwszy rozbiór. Warunkowa rosyjska zgoda na skonfederowanie sejmu w 1776 r. była opatrzona zastrzeżeniem, że może się to dokonać jedynie w przypadku, gdyby ambasador napotkał trudności przy ratyfikacji wspomnianych wyżej konwencji. Dla Rosji w realiach roku 1776 najważniejszą kwestią było wprowadzenie w życie zapisów traktatu w Kuczuk-Kajnardży dotyczących niezależności Chanatu Krymskiego od

Turcji. Dla tego celu Katarzyna II gotowa była wznowić działania wojenne i każdy wzrost napięcia politycznego w Rzeczypospolitej, który mógł skutkować zaburzeniami wewnętrznymi, był nie po jej myśli. Znając nastawienie opozycji w Rzeczypospolitej do Rady Nieustającej – hetman wielki koronny Franciszek Ksawery Branicki wraz z pisarzem wielkim litewskim Ignacym Potockim jasno wyartykułowali niechęć do nowego dykasterium w czasie pobytu w Petersburgu wiosną 1776 r. – rosyjska władczyni zdawała sobie sprawę, że jakiegokolwiek zmiany wzmacniające kompetencje Rady Nieustającej nie spotkają się z poparciem przeciwników króla. Tymczasem usprawnienie funkcjonowania Rady Nieustającej i poszerzenie jej kompetencji stało się wspólnym celem króla Stanisława Augusta i Stackelberga, choć kierowały nimi odmienne pobudki. Dla monarchy każde wzmocnienie struktur państwa było pożądane. Dla rosyjskiego ambasadora – w świetle zapisów memoriału, który przedstawił Katarzynie II pod koniec lutego 1776 r. – wzmocniona Rada Nieustająca, co do składu której miałby decydujący głos, stałaby się najsilniejszym elementem ułatwiającym prowadzenie rosyjskiej polityki równowagi siły i wpływów króla oraz opozycji na politycznej scenie Rzeczypospolitej. Tę szczegółową analizę sytuacji politycznej u progu sejmiku 1776 przedstawiłam we wstępie do samodzielnie wydanego tomu „Entretiens”. Również i ten projekt zamierzam kontynuować.

Przedstawione powyżej prace z zakresu edytorstwa uzupełniłam dwoma artykułami z dziedziny źródłoznawstwa. Pierwszy, będący pokłosiem edycji „Entretiens” Stanisława Augusta i Stackelberga, zawiera analizę związków tego źródła z królewskimi pamiętnikami. Porównanie obydwu tekstów pozwoliło na ustalenie ich wzajemnych relacji, a niekiedy wręcz filiacji – „Entretiens” stanowiły od pewnego momentu szkielet chronologiczny i treściowy „Mémoires”. Ta konstatacja pozwoliła na zweryfikowanie przyjętej przez niektórych badaczy tezy jakoby pamiętniki ostatniego władcy Rzeczypospolitej stanowiły po części wytwór jego literackich talentów, szczególnie tam, gdzie wprowadzał on dialogowany zapis swoich rozmów ze Stackelbergiem, które jak się okazało, były wzięte z „Entretiens”. Zrozumienie relacji, jaka łączyła „Mémoires” i „Entretiens” daje badaczom również nieoceniony instrument do weryfikacji wiarygodności pamiętników, pozwalający śledzić zmiany, których król dokonywał wpisując fragmenty „Entretiens” do pamiętników. Jest to tym samym istotne uzupełnienie w zakresie metod badawczych. W drugim artykule

(przyjętym do druku w „Studiach Źródłoznawczych”) skupiłam się na kwestii wiarygodności drukowanych, oficjalnych diariuszy sejmowych z epoki stanisławowskiej. Biorąc za podstawę diariusz sejmu 1776 r. porównałam jego treść z innymi zachowanymi przekazami na temat przebiegu obrad sejmowych, przede wszystkim z drukowanymi współcześnie mowami posłów. Pozwoliło mi to ustalić, że przygotowany na zlecenie Stanisława Augusta diariusz wspomnianego sejmu był nie tylko zapisem wydarzeń sejmowych, lecz miał je prezentować opinii szlacheckiej w sposób odpowiadający założeniom królewskiej polityki. Warto podkreślić, że w przypadku tego jak i innych diariuszy sejmów doby międzyrozbiorowej, ich autorami byli sekretarze sejmowi, którzy z reguły byli jednocześnie pracownikami królewskiego Gabinetu. Z tego powodu pewnego rodzaju cenzura i celowe podkreślanie niektórych kwestii, które możemy porównać do działań natury propagandowej, zostały wprowadzone do diariusza sejmu 1776 z aprobatą Stanisława Augusta, o ile nie na jego wyraźne życzenie. Ta konstatacja skłania do ponowienia postulatu, by nie zadowalając się dostępnością XVIII-wiecznych „oficjalnych” diariuszy z czasów panowania ostatniego króla, dokonywać systematycznie ich edycji przy zastosowaniu wzbogaconych metod krytycznych.

Realizując prace na niwie edytorskiej kontynuowałam badania dotyczące stosunków polsko-rosyjskich w II poł. XVIII wieku. W dwóch obszernych artykułach szczegółowo przeanalizowałam działalność polsko-rosyjskiej komisji delimitacyjnej działającej w latach 1780-1781, a także grę dyplomatyczną toczącą się pomiędzy Warszawą i Petersburgiem w sprawie uregulowania (a de facto odpowiadającej Rosji korekty) tej części wzajemnej granicy, której nie objął pierwszy rozbiór. Na kształt i sposób dokonania owej „korekta” największy wpływ miały plany Grigorija Potiomkina, dążącego do zagarnięcia części ukraińskich ziem Rzeczypospolitej – tych, których lasy, stale rabowane przez rosyjskie wojska, dostarczały budulca dla portu w Chersoniu. Aneksyjne zapędy Potiomkina wobec południowych ziem Rzeczypospolitej widoczne w trakcie negocjacji granicznych, które doprowadziły do powołania komisji delimitacyjnej, jak i przebieg jej prac, każą dostrzec realną groźbę nowego rozbioru, który groził Rzeczypospolitej ze strony wschodniej sąsiadki. Z tej perspektywy można stwierdzić, że dostrzeżone przez badaczy obawy Stanisława Augusta co do możliwości kolejnych rozbiorów, które niejednokrotnie hamowały działania monarchy, nie

wynikały, jak dotychczas przyjmowano, z nadmiernie emocjonalnej reakcji na pierwszy rozbiór, lecz z trzeźwego osądu realiów, w których przyszło mu rządzić. Z polsko-rosyjskimi kwestiami granicznymi wiąże się także mój artykuł poświęcony sądom pogranicznym. Skupiłam się w nim na analizie problemów, które stwarzało funkcjonowanie obok siebie dwóch państw o zdecydowanie nierównym potencjale militarnym i statusie politycznym. Nie zawsze bowiem analiza źródeł dyplomatycznych pozwala ocenić rzeczywistą skalę zależności Rzeczypospolitej od Rosji – dopiero wejrzenie we wzajemne relacje obydwu państw na poziomie lokalnym uwypukla zakres i konsekwencje rosyjskiej „kurateli” nad prawie bezbronnym państwem polsko-litewskim. W nurcie tych rozważań znajduje się też mój kolejny artykuł o zabójstwie chorążego brasławskiego Romualda Strutyńskiego, zamordowanego ze szczególnym okrucieństwem przez rosyjskich żołnierzy we własnym domu. Pomimo dowodów działania w złej wierze, zabójcy Strutyńskiego, rosyjscy żołnierze pozostali bezkarni, a strona rosyjska uparcie zaprzeczała faktom. Artykuł ten jest swego rodzaju mikrostudium pokazującym realia, z jakimi musiała mierzyć się szlachta na terenach, na których stacjonowało wojsko rosyjskie, którego dowódcy w swoich działaniach mogli niejednokrotnie liczyć na zupełną bezkarność. Ich nadużycia przyczyniały się do stałego wzrostu nastrojów antyrosyjskich wśród społeczeństwa.

Jestem autorką recenzji następujących prac, które ukazały się w wiodących czasopismach naukowych. W „Wieku Oświecenia” (t. 23, 2007, s. 270-273) ukazała się recenzja książki Andrzeja Stroynowskiego „Opozycji sejmowej w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej” (Łódź 2005). Na łamach „Kwartalnika Historycznego” opublikowałam trzy recenzje: „Inwentarza osobowego do tomów I-IX Volumina Legum”(Warszawa 2007) opracowanego przez Marka Wolińskiego (KH, 116, nr 3 (2009), s. 147-151), „Emigracyjnych listów generała Jana Komarzewskiego do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego” (Poznań 2010) autorstwa Katarzyny Bucholc-Srogosz (KH, 119, nr 3 (2012), s. 620-632) oraz edycji „„Jaśnie Oświeconej Pani najniższym sługą” Listy generalnego plenipotenty Stanisława Karwowskiego do kasztelanowej krakowskiej Izabeli Branickiej z lat 1771-1788” (Toruń 2020) opracowanej przez Krzysztofa Sytę – obecnie w druku. Na zlecenie redakcji Polskiego Słownika Biograficznego dokonałam recenzji

wewnętrznych dwóch biogramów: Carla Tomatisa i Dyzmy Tomaszewskiego h. Bończa. Ponadto jestem recenzentem naukowym „Correspondance de Stanislas-Auguste avec Luigi Malabaila di Canale (1765-1773)” (Warszawa 2021) opracowanej przez Jakuba Bajera. W 2021 r. przygotowałam także recenzję wewnętrzną na użytek „Krakowskiego Rocznika Archiwalnego”.

Brałam jako referent udział w dwóch międzynarodowych sesjach naukowych: w 2016 r. w sesji „Od Piotra I do Mikołaja II. Rosja wobec Polski 1689-1917” organizowanej przez Instytut Historii PAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Zamek Królewski w Warszawie, zaś w 2021 r. w sesji „„Świt wolności ojczyzny” – Konstytucja 3 Maja 1791 r. Geneza. Treść. Znaczenie”, której organizatorami byli Muzeum Narodowe - Pałac Wielkich Księżąt Litewskich w Wilnie, Instytut Historii Litwy w Wilnie oraz Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie. Udział w pierwszej ze wspomnianych sesji zaowocował publikacją wspomnianego wyżej artykułu o polsko-rosyjskich sadach pogranicznych, w trakcie zaś drugiej sesji wygłosiłam referat pt. „Działalność hetmana w. kor. Franciszka Ksawerego Branickiego w pierwszych miesiącach obrad Sejmu Wielkiego w świetle korespondencji Stanisława Augusta z Filippo Mazzei”, w którym odnosząc się do ustaleń wcześniejszych badaczy, przedstawiłam przyczyny zewnętrznie „antyrosyjskiego” stanowiska postów związanych z Branickim i samego hetmana w początkach obrad Sejmu Czteroletniego. Referat ten został złożony do druku w formie artykułu i ukaże się w najbliższym czasie w materiałach posesyjnych.

Brał udział – jako wykonawca – w grantie sfinansowanym ze środków Narodowego Centrum Nauki (2011/03/D/H53/03643), którego kierownikiem był Adam Danilczyk, w ramach którego współpracowałam przy edycji wspomnianych wyżej dwóch tomów korespondencji Stanisława Augusta z A. Debolim z lat 1781 i 1782 oraz „Entretiens” z lat 1773-1775.

Jestem członkiem Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekem Osiemnastym.

(podpis wnioskodawcy)